

'CARO CARDO SALUTIS'

'*Caro cardo salutis*'. 'Het vlees is de spil van het heil',⁸⁵ zegt de Kerkvader Tertullianus. Deze zin kan raadselachtig lijken, maar de betekenis ervan wordt duidelijk zodra we naar onze ervaring kijken: wat is in staat geweest – als het gebeurd is, wanneer het gebeurd is – om ons te ontrukken aan het niets?

1. Een aanwezigheid in het vlees

Als haar persoonlijke bijdrage voor ons thema⁸⁶ heeft een jonge vrouw me een brief gestuurd die juist het punt dat ons hier interesseert op eenvoudige wijze en duidelijk voor ogen plaatst. Het is daarom de moeite waard hem hier op te nemen. Ik denk dat ook anderen – al doet een en ander zich bij iedereen in verschillende vormen voor – zich gemakkelijk zullen kunnen herkennen in wat ze schrijft. 'Wanneer ik me afvraag wat het is dat mij ontrukkt aan het niets, kan ik niet anders dan denken aan heel mijn geschiedenis tot nu toe. Twee momenten zijn me bijgebleven en schieten me te binnen wanneer ik denk aan dat niets. Eén ervan is een herinnering aan mijn kindertijd en aan de duizeling die ik voelde wanneer ik naar de sterren keek. Ik was geschokt door de gedachte dat ik tegenover het immense heelal niets voorstelde. Er waren nachten dat dit mij uit de slaap hield; het leven leek me een zinloos moment in het verloop van de tijd. Een andere keer voelde ik me, toen ik met mijn moeder was gaan winkelen (wat ik normaal gesproken superleuk vond) en na afloop in de auto stapte, eindelijk droevig (met een droefheid die altijd wel bij me in de buurt was). Ik zei toen tegen mijn moeder: 'Er zijn dagen waarop er niets bijzonders gebeurt maar ik plotseling een enorme droefheid voel en niet weet waarom'. De rest van de rit hebben we gezwegen, met de radio op de achtergrond. Een eindeloze droefheid die nergens op uitliep. Ik heb CL (en daarmee het christendom) leren kennen toen ik naar een andere school ging, opgericht door enkele gezinnen van de beweging. Enkele jaren na de ziekte en de dood van mijn vader – ik was toen zeventien – besloot ik mijn eerste Communie te gaan doen en me aan te sluiten bij de beweging. Tijdens mijn eerste jaar op de universiteit leerde ik een priester kennen. Toen die de pijnlijke situatie zag die ik doormaakte, gaf hij me de brief die jij geschreven had over het seksueel misbruik (een thema dat los stond van wat ik zelf had meegemaakt): 'Gewond, keren we terug naar Christus' (*la Repubblica*, 4 april 2010, <https://nl.clonline.org/archief/julian-carron/gewond-keren-we-terug-naar-christus>). Daarin sprak je over de dorst naar gerechtigheid, maar je had ook kunnen spreken over mijn dorst in het algemeen. Je zei dat deze dorst 'grenzeloos' is en 'bodeloos', 'niet in staat uitgeput te raken, zo oneindig is [hij]'. 'Als dit de situatie is, dan is de meest brandende kwestie - die niemand uit de weg kan gaan - even eenvoudig als onverbiddelijk: 'Quid animo satis?'

Hoe kon jij die vraag zelfs maar stellen? Waarom kon jij veronderstellen dat er iets was dat haar kon vervullen, dat haar kon verzadigen? Ik heb de brief verschillende malen herlezen, alleen in mijn huiskamer, en barstte in tranen uit toen ik dacht: 'Maar is het echt mogelijk dat deze pijn, dit verlangen

⁸⁵ Tertullianus, *De carnis resurrectione*, 8,3: PL 2,806.

⁸⁶ Verwezen wordt naar de uitnodiging om een schriftelijke bijdrage in te sturen naar aanleiding van de vraag 'Wat ontrukkt ons aan het niets?'; zie *supra*, p. 3-4.

naar eeuwigheid, deze wond, vervuld kunnen worden? Dat er in deze wereld iets is dat ze kan bevredigen?' Het was voor het eerst in mijn leven dat ik dacht dat het mogelijk was dat er iets echt, vleeslijks, concreets kon bestaan dat antwoord zou geven op mijn dorst. Het was alsof plotseling alle elementen weer bij elkaar kwamen: de mensen die ik op die school had leren kennen, de zo àndere blik van mijn leraren daar, die momenten op de zomerkampen waarop mijn hart ruimer werd en ik, trillend, bij mezelf dacht dat het was alsof ik er heel mijn leven op gewacht had juist die dingen te horen zeggen. Dat alles was een concreet Jij, op het niveau van mijn wond en van mijn verlangen naar eenheid: 'Iemand die het 'verder' aanwezig maakt in het hier en nu: Christus, het mensgeworden Mysterie'. Deze jaren zijn de geschiedenis geweest van een genegenheid voor dit concrete vlees, voor een concreet Jij. In deze weken van opsluiting realiseer ik me dat Christus mij veroverd heeft en mij heeft laten zien, laten ervaren dat mijn droefheid niet veroordeeld is tot het niets'.

Maar na het ontmoeten van deze aanwezigheid in het vlees die ons ontruikt aan het niets, is het spel nog helemaal niet afgelopen. Door de vele wederwaardigheden van het leven, soms vanwege onze arrogantie of onze zwakheid, soms door moeilijkheden die zich voordoen en die ons desoriënteren, kunnen we de weg kwijtraken, kunnen we ons verwijderen van de ontmoete aanwezigheid, kunnen we haar verlaten. Ook in deze gevallen zal het enkel en alleen een vlees zijn dat ons opnieuw kan vastgrijpen. In de afgelopen maanden schreef een studente me: 'Een jaar geleden rende ik – bezwaard door bepaalde zaken die ik met me meedroeg – weg van dat gezelschap waarvan ik toch erkend had dat het essentieel was voor mijn leven. Ik herkende mezelf niet meer. Mijn ogen waren dof en leeg en mijn hart was zo moe dat ik het liefst had willen verdwijnen. Ik meende dat er niets meer aan te doen was, dat er voor mij geen enkele hoop was. Ik dacht dat ik niet meer zou herstellen. Maar dankzij het gezelschap van enkele vrienden die mij nooit alleen hebben geladen, die voor mij en voor mijn hart gezorgd hebben, probeerde ik toch opnieuw te beginnen. Ik begon juist bij die gezichten, die naar me keken met een goedheid en een tederheid die ik op dat moment voor mezelf niet kon voelen'.

Wat werkt de detector die we in ons hebben toch goed! Wanneer iemand wordt aangekeken met die tederheid die heel ons ik omhelst, beseft hij dat onmiddellijk!

'Vaak', zo vervolgt de brief, 'heb ik me afgevraagd: maar als ik niet van mezelf kan houden, hoe kunnen anderen dat dan wel en waarom zouden ze? Wat voor hart moeten zij wel niet hebben? Wat moeten ze gezien hebben? Wat moeten ze ontmoet hebben om zo te houden van iemand als ik? Ik wilde het begrijpen. Dus begon ik onderzoek te doen. Het is een vol, intens, vermoeiend maar prachtig jaar geweest. Een jaar – mag ik wel zeggen – dat mijn leven overhoop gehaald èn vol gemaakt heeft; en niet omdat ik een beter mens ben geweest of omdat die droefheid en die angsten die ik had verdwenen zijn, maar omdat ik door middel van die precieze gezichten die 'onvoorstelbare, onvoorstelbare, nooit eerder meegemaakte overeenstemming met [mijn] hart'⁸⁷ ervaren heb. Ik zou willen dat iedereen de schoonheid van een ontmoeting en een vriendschap zou kunnen beleven die ik beleefd heb. Het is geweldig om te leven met de zekerheid een goed gezelschap voor mijn hart gevonden te hebben. Ik wil het stevig vasthouden. Ik wil het niet meer verliezen en puur mijn eigen gedachten volgen, omdat ik meer dan ooit erken dat alleen op deze plek alles wat ik ben welkom en geliefd is, ook mijn zwakheden, mijn angsten, mijn pijn en mijn behoeften; alleen hier kan ik naar mezelf kijken en mezelf serieus nemen zonder iets te ontkennen en zonder iets vanzelfsprekend te vinden. Ik erken

⁸⁷ L. Giussani, S. Alberto, J. Prades, *Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld*, Betsaida: 's-Hertogenbosch 2019, p. 23.

dat ik alleen in dit gezelschap vrienden ontmoet heb die geven om mijn hart. Het verbaast me dat ik zo zeker ben, want gewoonlijk ben ik dat niet’.

Wanneer we een blik vol ware tederheid op onszelf gericht voelen, beseffen we dat er een alternatief bestaat voor de haat en de woede jegens onszelf.

De brief gaat verder: ‘Wat ontrukkt me dus aan het niets? Wat heeft mij ontrukkt aan het niets van die dagen? Dit gezelschap’. Dat wil zeggen: een reëel, vleeselijk, historisch gezelschap. Dat is het vlees dat ons leven redt. *Caro cardo salutis*: het vlees, niet onze gedachten, niet onze beelden, niet onze fantasieën, niet het virtuele, maar een vlees, dat wil zeggen – zo besluit het meisje – ‘precieze gezichten, waarin ik deze blik vol goedheid en tederheid vind, die mij doen denken aan een Ander, aan een levend Jij dat hier en nu aanwezig is, en die mij weer tot leven gebracht hebben’.

‘Het vlees is de spil van het heil’. En dat vlees is herkenbaar omdat het anders is, zoals schrijver Daniele Mencarelli verhaalt in een ontroerend autobiografisch stuk in *Een huis dat kijkt (La casa degli sguardi)*: ‘Ter hoogte van het Liberty-raam staan twee jonge mensen. De moeder houdt een kind in haar armen terwijl de vader met hem speelt, hem de fontein in de binnentuin laat zien en ondertussen, met grimassen en rare gezichten, zijn kind aan het lachen maakt. Wanneer ik op niet meer dan een meter afstand van hen ben, draaien de twee ouders zich om, en dan ook het kind. Ik houd zowel mijn pas als mijn adem in. Het kind zal drie jaar oud zijn; behalve ogen, heeft het geen gezicht; in plaats van de neus en de mond zijn er gaten van rood vlees. Ik pers mijn blik op het marmer van de vloer, ik glip langs hen heen zonder ze nog aan te kijken. [...] Ik wacht nog even, in de hoop dat die twee jonge ouders met hun mismaakte kind inmiddels weg zijn. Maar dan hoor ik het kind weer lachen. Ze zijn er nog. Maar nu zijn ze niet meer alleen. Vlak voor hen staat een bejaarde, kromgebogen non, met haar gezicht vlakbij het vreselijke gezicht van het kind. ‘Jij bent zeker papa’s en mama’s schat, hè?’ Ze pakt zijn handje vast en kust het; het kind begint te lachen, misschien omdat het kriebelt. De zuster is zeker tachtig jaar oud, haar gezicht is gezwollen en melkwit. ‘Dus je bent niet alleen mooi, je bent ook een grappenmaker, vind je dit leuk zo?’ En ze laat zijn handje over haar mond en over haar kin gaan, tot zijn grote plezier. Dan richt de non zich op en kijkt de vader en moeder aan. ‘Horen jullie niet wat een prachtige lach hij heeft? Die heeft van binnen geen zilver, maar goud, puur goud!’ Ze kust het kind, zonder acht te slaan op zijn gezicht of op wat dan ook. Ik ben met stomheid geslagen, ik kan het niet begrijpen, niet ontcijferen. Ik heb iets gezien dat menselijk is en tegelijkertijd uitheems, als een ritueel uit een ver land, ik kan in mezelf geen instrumenten vinden om het in mijn eigen taal te vertalen [...] Ik heb elke mogelijke aanpak geprobeerd: ik heb geprobeerd wat ik gezien heb te liquideren als het delirium van een oude, in het grijs geklede vrouw; vervolgens als het fanatisme van een non die, doof en blind voor het lijden, op elke mogelijke wijze de suprematie van haar God wil onderstrepen, zelfs tegenover die misvorming; tenslotte als het toneelspel van een uitstekende actrice die, een seconde later misschien, in de beslotenheid van een toilet, haar mond heeft gespoeld vanwege de kus die ze op dat vormeloze gezicht had gedrukt. Maar geen enkele lezing slaagt erin de afstand te overbruggen tussen mijn logica en wat ik gezien heb’.⁸⁸

De schrijver heeft geprobeerd de uitzonderlijkheid van wat hij gezien had, van wat was binnengedrongen in zijn blik (‘iets dat menselijk is en tegelijkertijd uitheems’), van wat hem aangetrokken had en in zekere zin vastgenageld, te verklaren, terug te brengen tot het bekende, tot het begrijpelijke. Hoe

⁸⁸ D. Mencarelli, *La casa degli sguardi (Een huis dat kijkt)*, Mondadori: Milaan 2020, p. 183-185.

vaak proberen we koppig de diversiteit die we zien terug te brengen tot onze eigen maat! 'De mens heeft zulk een voorliefde voor het systeem en voor de abstracte gevolgtrekkingen, dat hij bereid is de waarheid bewust te verwringen, dat hij bereid is ziende niet te zien en horende niet te horen, als hij zijn logica maar kan hoog houden'.⁸⁹

Wat heeft Mencarelli gemagnetiseerd? Hetzelfde dat de meisjes van de geciteerde brieven magnetiseerde: een menselijk anderszijn. Tegenover het totaal misvormde gezicht van dat kind trok die zuster zich niet terug, maar had ze juist een tederheid, een diepe, duizelingwekkende, vleeselijke sympathie, een sympathie in de intense betekenis van het woord, een draaikolk van genegenheid, die iets zo afgrondelijk menselijks had dat het 'meer' dan menselijk leek, 'uitheems' – goddelijk.

Alleen een vlees, een aanwezigheid in het vlees is in staat ons los te rukken van het niets; een aanwezigheid die al onze interpretaties niet kunnen elimineren, zozeer magnetiseert ze ons, grijpt ze ons, trekt ze ons aan tot in ons beenmerg, waarbij ze heel ons verlangen opwekt op hetzelfde moment dat ze ons er een onvoorstelbare overeenstemming mee laat ervaren. Wie zou er niet graag aangekeken worden met die tederheid waarmee onze vriendinnen zich aangekeken gevoeld hebben of waarmee die zuster naar dat kindje keek?

Enkel het aanlopen tegen een dergelijke in iemand belichaamde blik kan de 'afgrond van het leven' vullen waarover Miłosz spreekt. Enkel een vlees kan het niets overwinnen. Niet elk vlees, niet welke aanwezigheid in het vlees dan ook, maar een aanwezigheid die iets met zich meebrengt dat overeenstemt met al onze verwachtingen en daarom ons wezen kan magnetiseren. Want er is een vlees dat een bittere smaak in onze mond achterlaat, dat uitloopt op de verveling van een leven vol eenzaamheid, zoals Miguel Mañara overkwam voor zijn ontmoeting met Girolama en met de nieuwheid die zij in zijn leven introduceerde. Zoals De Lubac schrijft: 'Niets van wat de mens creëert of wat op het niveau van de mens blijft, kan de mens ontrukken aan zijn eenzaamheid. Integendeel, naarmate hij zichzelf meer ontdekt, zal zijn eenzaamheid steeds meer toenemen: want deze is niets anders dan het tegenovergestelde van de gemeenschap waartoe hij geroepen is'.⁹⁰

2. De jood Jezus van Nazaret

Wat kan het nihilisme in ons overwinnen? Alleen gemagnetiseerd raken door een aanwezigheid, door een vlees, dat iets met zich meebrengt, in zich bergt, dat overeenstemt met heel onze verwachting, met heel ons verlangen, met heel onze behoefte aan betekenis en aan genegenheid, aan volheid en waardering. We kunnen enkel maar ontrukkt worden aan het niets door 'dat' vlees dat in staat is de 'afgrond van het leven' te vullen, het 'dwaze verlangen' naar vervulling dat in ons zit, om nogmaals de uitdrukkingen van Miłosz te gebruiken.

Als deze ervaring niet gebeurt, geraken wij niet uit ons nihilisme, ook al zijn we cultureel gevormd met religieuze woorden en ook al werken we ons uit de naad, want 'de argumenten voor de waarheid' waarover Von Balthasar sprak en alles 'wat er gedaan moet worden', zijn niet in staat ons 'te grijpen', heel ons ik mee te slepen; en vroeg of laat – meestal tamelijk vroeg – zullen ze ons gaan vervelen.

Welnu, deze blik vol tederheid voor onze menselijkheid is de wereld binnengegaan middels het vlees van een Mens, de jood Jezus van Nazaret, tweeduizend jaar geleden. 'In de Menswording heeft de eeuwige Logos Zichzelf op zodanige wijze met Jezus verbonden dat [...] de Logos niet langer onafhankelijk van Zijn

⁸⁹ F. Dostojevski, *Herinneringen uit het ondergrondse*, op. cit., p. 49.

⁹⁰ H. de Lubac, 'Ecclesia Mater', in: Id., *Meditazione sulla Chiesa*, op. cit., p. 161-162.

connectie met de mens Jezus kan worden gedacht. [...] Iedereen die in contact komt met de Logos raakt Jezus van Nazaret aan. [...] Hij is de Logos zelf die in de mens Jezus een historisch subject is. Zeker raakt God de mens op vele manieren aan, ook buiten de sacramenten om. Maar Hij raakt hem altijd aan middels de mens Jezus die Zijn zelfbemiddeling is in de geschiedenis en onze bemiddeling in de eeuwigheid'.⁹¹

Deze gebeurtenis – de Menswording – is een waterscheiding in de menselijke geschiedenis en niemand kan ze daaruit nog losrukken. Daarom, zegt Giussani, 'is het in een vlees dat we de aanwezigheid van het vlees geworden Woord kunnen herkennen; als het Woord vlees is geworden, vinden we het *in een vlees*, precies op dezelfde manier'.⁹² Wie het onderschept, merkt tegenover de meest beslissende gebeurtenis van zijn leven te staan. We zien dat duidelijk wanneer het gebeurt. Laten we daarom teruggaan naar een van de in dit opzicht meest betekenisvolle episodes uit het Evangelie; proberen we ons te vereenzelvigen met die vrouw die voor Jezus komt te staan met een pijnlijk bewustzijn van zichzelf, van haar behoefte, met een bittere smaak in de mond vanwege al het kwaad dat ze gedaan had, met haar onvermogen om vrede te vinden, met haar gebrek aan tederheid jegens zichzelf, misschien met de drang om die menselijkheid van haar van zich los te rukken, dat verlangen van haar dat ze onhandig had geprobeerd te bevredigen. En toch was het juist die menselijkheid, die behoefte om bemind te zijn, om op een waarachtige manier aangekeken te worden, die haar toestond het onvoorziene te verrassen, dat wil zeggen Jezus' aanwezigheid.

'Een van de Farizeeën vroeg Hem eens bij zich te eten. Hij trad het huis van de Farizeeër binnen en ging aanliggen. Een vrouw nu die in de stad als een zondares bekend stond, was te weten gekomen, dat Jezus in het huis van de Farizeeër te gast was. Zij nam een albasten vaasje met balsem mee en ging schreiend achter Hem, bij zijn voeten, staan. Haar tranen maakten zijn voeten nat, die ze met haar hoofdhaar afdroogde. Zij kuste ze keer op keer en zalfde ze met de balsem. Toen de Farizeeër die Hem uitgenodigd had dit zag, zei hij bij zichzelf: 'Als dit een profeet was zou Hij weten wie en wat voor een vrouw het is die Hem aanraakt; het is immers een zondares'. Jezus gaf hem ten antwoord: 'Simon, Ik heb u iets te zeggen', waarop deze zei: 'Zeg het, Meester'. 'Een geldschieter had twee schuldenaars, de een was hem vijfhonderd, de ander vijftig denariën schuldig. Omdat zij die niet konden teruggeven, schold hij ze aan allebei kwijt. Wie van hen zal nu het meest van hem houden?' 'Ik veronderstel', antwoordde Simon, 'diegene aan wie hij het meeste heeft kwijtgescholden'. Jezus zei tot hem: 'Uw oordeel is juist'. Daarop keerde Hij zich tot de vrouw en zei tot Simon: 'Ge ziet die vrouw daar? Ik kwam uw huis binnen; gij hebt niet eens water over mijn voeten gegoten, maar mijn voeten zijn nat geworden door haar tranen en zij heeft ze met haar haren afdroogd. Gij hebt Mij niet eens een kus gegeven, maar zij hield, sinds Ik binnenkwam, niet op mijn voeten te kussen. Gij hebt mijn hoofd niet met olie gezalfd, maar zij heeft mijn voeten gezalfd met balsem. Daarom zeg Ik u: haar zonden zijn haar vergeven, al waren ze vele, want zij heeft veel liefde betoond. Aan wie weinig wordt vergeven, hij betoont weinig liefde'.⁹³

Hier bevinden we ons tegenover dat 'ongehoorde realisme' waar Benedictus XVI het over heeft wanneer hij stelt: 'Het eigenlijk nieuwe van het Nieuwe Testament, zijn niet zozeer de ideeën, maar de figuur van Christus zelf, die aan de gedachten vlees en bloed, een ongehoord realisme geeft'.⁹⁴ Ik denk dat ieder van ons wel bereikt zou willen worden door zo'n blik, wat hij ook gedaan heeft, hoe hij zijn leven ook geleid moge hebben.

⁹¹ J. Ratzinger, 'Cristo, la fede e la sfida delle culture [Christus, het geloof en de uitdaging van de culturen], in: *Asia News*, n. 141/1994.

⁹² L. Giussani, *L'attrattiva Gesù [De aantrekking Jezus]*, Bur: Milaan 1999, p. 123. Vgl. Dogmatische Constitutie over de Goddelijke Openbaring *Dei Verbum*, 4.

⁹³ Luc 7,36-47.

⁹⁴ Benedictus XVI, Enclyclic *Deus caritas est*, 12.

Wat moet die vrouw nodig gehad hebben om zo ‘gegrepen’ te worden door Christus’ blik? Enkel haar menselijkheid, gewond en gehavend als deze was – zoals uiteindelijk die van iedereen dat is. Toen zij die Mens ontmoette, raakte haar menselijkheid, zelfs met alle fouten die ze begaan had, totaal gemagnetiseerd, zozeer dat men haar niet meer kon tegenhouden: dwars door de vijandigheid en de afkeuring van de aanwezigen heen liep die vrouw door de eetzaal om Jezus’ voeten te wassen met haar tranen. Een van de mooiste dingen die don Giussani ons geleerd heeft, is ons te vereenzelvigen met het Evangelie. Want dikwijls lezen we deze verhalen als vanzelfsprekend en dan beroven we ze van hun feitelijke, historische, vitale diepgang. Maar door keer op keer terug te keren naar de episodes van het Evangelie, door zich met de daarin beschreven gebeurtenissen te vereenzelvigen, heeft don Giussani ons – daarin – laten ‘zien’ hoe Jezus zich richtte tot de gewonde menselijkheid, vol beperkingen, van degenen die Hij ontmoette. Niets hield Hem tegen. En niets houdt Hem nu tegen. Juist deze menselijkheid van ons – waar we ons dikwijls aan ergeren, omdat ze ons niet uitkomt, omdat ze ons niet bevalt, om de vele beperkingen die we in onszelf aantreffen – pakt Jezus tot in ons beenmerg vast, juist tot haar richt Hij zich, en zonder haar zou Hij niet in jouw en mijn leven kunnen binnengaan, zou hij er geen aanknopingspunt vinden. ‘Alleen God begrijpt het diepe bewustzijnspunt waar de mens, ondanks zijn eigen leven, zijn zonden, echt menselijk is en vermenselijkt. Uiteindelijk is de verlossing: Christus die uit de mens het diepste haalt wat er in hem zit – en meer waard is dan zijn zonde’,⁹⁵ schrijft François Varillon. Christus’ blik leest in ons binnenste, in de diepte van ons verlangen naar volheid. Paus Franciscus zei dat onlangs nog: ‘Wij zijn geboren met een *zaadje van rusteloosheid*. God wilde dat zo: rusteloosheid om volheid te vinden, rusteloosheid om God te vinden, dikwijls ook zonder te weten dat wij deze rusteloosheid hebben. Ons hart is rusteloos, ons hart heeft dorst: dorst naar de ontmoeting met God. Het zoekt Hem, dikwijls langs verkeerde wegen: het raakt de weg kwijt, keert dan weer terug, gaat Hem weer zoeken... Van de andere kant heeft ook God zelf dorst naar de ontmoeting, zozeer dat Hij Jezus gezonden heeft om ons te ontmoeten, om deze onrust van ons tegemoet te komen’.⁹⁶

Niets heeft de mens zich ooit zo radicaal bevestigd laten voelen als de blik die deze mens, Jezus van Nazaret, in de geschiedenis heeft geïntroduceerd; geen vrouw heeft ooit iemand over haar kind horen spreken met zo’n oorspronkelijke tederheid, met zo’n totaal positieve bevestiging van zijn bestemming, los van elk denkbaar succes en elke mislukking. Met deze duizelingwekkend bevestigende blik zegt Jezus tot de vrouw die met haar tranen zijn voeten gewassen heeft: ‘Uw zonden zijn vergeven’. De medeaanliggenden [kwamen in opstand tegen deze nieuwheid, die de orde verstoorde, en] vroegen zich af: ‘Wie is deze man, die zelfs zonden vergeeft?’ [ze vragen dat niet met verbazing, maar retorisch, als een afwijzing, alsof ze zeiden: het is een Godslasteraar]. Jezus zei tot de vrouw [niemand kan Hem afbrengen van zijn houding jegens haar]: ‘Uw geloof heeft u gered: ga in vrede’.⁹⁷ Deze blik kan niet meer van de aardbodem worden weggevaagd: daarom heeft datgene wat wij over onszelf zeggen, wat jij over jezelf zegt, niet langer het laatste woord.

Wat de zondares uit het Evangelie ontrukte aan het niets, waren niet haar gedachten, haar voornemens, haar inspanningen; het was een Aanwezigheid die een zodanige passie, een zodanige voorkeur voor haar persoon, voor haar ik had, dat zij erdoor veroverd werd. De hele loop van haar leven is erdoor overhoop gehaald, is revolutionair veranderd door die ontmoeting: ze bekommerde zich niet langer om

⁹⁵ F. Varillon, *Traversate di un credente [Overtochten van een gelovige]*, Jaca Book: Milaan 2008, p. 98.

⁹⁶ Franciscus, *Preek in Santa Marta*, 26 april 2020.

⁹⁷ Luc 7,48-50.

de blikken van anderen, want ze werd nu helemaal gedefinieerd door Jezus, door Jezus' blik, door die aanwezigheid van vlees en bloed. Haar leven lang had niemand haar ooit zo aangekeken als die man. Anders zou ze dat huis niet zijn binnengegaan, zou ze zijn voeten niet met haar tranen gewassen hebben, zou ze ze niet met haar haren hebben afgedroogd. Wat voor ervaring zal zij hebben gehad, wat een zekerheid heeft die vrouw gehad om de Farizeeën die aan die tafel aanlagen en heel de stad op die manier uit te dagen! Zonder een dergelijke zekerheid ben je uiteindelijk ten prooi aan je eigen en andermans commentaar. In plaats daarvan worden al onze eigen en andermans gedachten overwonnen door die blik, die geen enkele macht ter wereld kan uitwissen: ze worden niet weggenomen, maar verhinderd om ons te blokkeren.

Met Von Balthasar kunnen we zeggen dat het gaat om 'een zekerheid die niet berust op de eigen evidentie van het menselijke verstand, maar op de geopenbaarde evidentie van de goddelijke waarheid: niet in het begrepen-hebben maar in het gegrepen-zijn'. Dit, benadrukt de theoloog uit Bazel, 'is een kwestie van leven of dood voor de huidige christenheid'. Want het geloof kan voor de wereld die ons omringt enkel geloofwaardig zijn als 'het zichzelf begrijpt als geloofwaardig, wanneer dus geloof [...] niet allereerst en uiteindelijk het 'als waar beschouwen van bepaalde uitspraken' betekent (uitspraken die, als voor het menselijk verstand onbevattelijk, slechts in gehoorzaamheid aan de autoriteit aanvaard kunnen worden), maar de mens, ondanks, nee, juist door de hele transcendentie van de goddelijke waarheid heen, tot begrip brengt van wat God werkelijk is en daarin (daarnaast) ook tot begrip van zichzelf'.⁹⁸

De zekerheid en het geloof van die vrouw berustten 'op de geopenbaarde evidentie van de goddelijke waarheid', door de onvergelykelijke blik van Jezus, waardoor zij zich totaal bevestigd en gegrepen gevoeld heeft, en op de ervaring van een overeenstemming met haar constitutieve behoeften die ze nooit eerder meegemaakt had. Deze evidentie van de waarheid is zo krachtig, 'deze openbaring van Zijn glorie' is zo schitterend, dringt Von Balthasar aan, dat zij 'geen andere rechtvaardiging [nodig heeft] dan zichzelf'.⁹⁹ Hetzelfde besef van hoe doorslaggevend deze evidentie vandaag de dag is voor de geloofwaardigheid van het geloof, heeft Giussani's educatieve inzet vanaf het begin gekenmerkt: 'Ik was er ten diepste van overtuigd geraakt dat een geloof dat niet ontdekt en hervonden zou worden in de huidige ervaring, niet door de ervaring bevestigd zou worden, niet zou antwoorden op de behoeften van de ervaring, geen weerstand zou kunnen bieden in een wereld waarin alles, *alles* het tegenovergestelde zei en zegt'.¹⁰⁰

3. Een gebeurtenis

In Jezus van Nazaret is God één van ons geworden. 'Het Woord is vlees geworden'.¹⁰¹ Maar om te begrijpen wat dat wil zeggen, moeten we noodzakelijkerwijs terugkeren naar het begin en aandachtig kijken naar wat er gebeurd is. Want ons 'we weten het al' tast dikwijls ons begrip aan. 'Als we kijken naar hoe het toen was, dan was er geen Jezus Christus die boven de grond zweefde, en zijn naam was ook niet gewoon geworden: wat ze zagen, was een mens', die over de wegen liep, die je kon ontmoeten, met wie je kon praten. Christus was een aanwezigheid, gelijktijdig met het leven van Petrus, Zaccheüs, Maria Magdalena... 'Als je naar die mens luisterde, kreeg je een nieuw voorgevoel van leven; je besepte het niet uitdrukkelijk, maar je

⁹⁸ H.U. von Balthasar, *Herrlichkeit. Eine theologische Ästhetik*, dl. 1, op. cit., p. 126, 132.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 133. Vgl. DS 3008.

¹⁰⁰ L. Giussani, *Il rischio educativo [Het risico van de opvoeding]*, Rizzoli: Milaan 2005, p. 20.

¹⁰¹ Joh 1,14.

voelde het'. Welnu, 'op een middag of een avond is er Petrus, Zaccheüs of Maria Magdalena iets gebeurd dat heel hun leven was, dat heel hun leven werd'; ze waren die man tegen het lijf gelopen en waren door hem 'gegrepen', gemagnetiseerd geraakt. Dat was voor hen de beslissende gebeurtenis. Want in die mens maakt 'het eeuwige, het consistente, de betekenis, datgene waarvoor alles de moeite waard is, het uiteindelijke object van de rede, van het bewustzijn, van het ik, zich aanwezig. Het consistente, het blijvende, de totaliteit is een mens!'¹⁰²

En voor ons, tweeduizend jaar later? Voor ons werkt het op dezelfde manier. Op exact dezelfde manier. Sprekend tot een groep studenten, stelt Giussani: 'Misschien was het een zeer kort, subtiel ogenblik van een voorgevoel van belofte voor het leven wat ons hier gebracht heeft, zonder luidruchtig zelfbewustzijn, zonder kritische luidruchtigheid. Maar er is een dag in jullie leven waarop jullie een ontmoeting gebeurd is waarin heel de betekenis, heel de waarde, al het wenselijke, al het juiste, al het mooie en al het beminnenswaardige besloten ligt. Want God die mens wordt, is dat alles. En God die mens wordt, bereikt je met handen, met ogen, met een mond, met de fysieke werkelijkheid van een menselijkheid'.¹⁰³ Welke werkelijkheid? Die van het gezelschap van degenen die in Hem geloven, Zijn mysterieus lichaam. De mens die gezegd heeft: 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven'¹⁰⁴ is verrezen, dat wil zeggen blijft gelijktijdig met de geschiedenis. 'Ik ben met u alle dagen tot aan de voleinding der wereld'.¹⁰⁵ Waar kun je hem zien? Waar kun je hem horen? Zijn aanwezigheid hier en nu valt samen met een zichtbaar, tastbaar, concreet fenomeen, gemaakt van de mensen die door Zijn initiatief bereikt zijn en Hem erkend hebben: het is de werkelijkheid van de Kerk. 'Het tegelijk aanwezig zijn van Christus met de mens van iedere tijd gebeurt in het levende Lichaam van de Kerk'.¹⁰⁶

'Zelfs toen Jezus volop bezig was met zijn aardse activiteiten, nam zijn gebeurtenis een vorm aan die niet louter samenviel met de fysieke gestalte van zijn persoon, maar ook met de fysionomie van de aanwezigheid van degenen die in Hem geloofden, zozeer dat Hij hen uitzond om zijn woorden, zijn boodschap te brengen, zijn buitengewone daden te herhalen, kortom het heil te brengen dat *Zijn* persoon was'.¹⁰⁷

Christus is een gelijktijdige aanwezigheid. Deze gewaar te worden, behelst precies dezelfde ervaring als tweeduizend jaar geleden – zoals de twee aangehaalde brieven en het fragment van Mencarelli laten zien –, namelijk de impact met de aanwezigheid van een andere menselijkheid, die een nieuw voorgevoel van leven opwekt, ons raakt omdat ze als geen andere overeenstemt met de structurele dorst naar zin en volheid die we in ons hebben. Ook vandaag gaat het om de ervaring van een ontmoeting waarin, zoals ik net aanhaalde, 'heel de betekenis, heel de waarde, al het wenselijke, al het juiste, al het mooie en al het beminnenswaardige besloten ligt'. Dit is de manier waarop wij nu door Zijn aanwezigheid aangestoten worden: door aan te lopen tegen 'een anders-zijn dat aantrekt omdat het overeenstemt met het hart, en dus door de vergelijking en het oordeel van de rede gaat, en de vrijheid opwekt in haar affectiviteit'.¹⁰⁸

Om de aanwezigheid van deze andere menselijkheid te karakteriseren, gebruikt Giussani het woord 'uitzonderlijk'. Daarmee doelt hij niet op een superieure individuele *performance* of op iets vreemds

¹⁰² L. Giussani, *Qui e ora [Hier en nu] (1984-1985)*, Bur: Milaan 2009, p. 425-427.

¹⁰³ *Ibid.*, p. 426.

¹⁰⁴ Joh 14,6.

¹⁰⁵ Mt 28,20.

¹⁰⁶ Johannes Paulus II, Encycliek *Veritatis Splendor*, 25.

¹⁰⁷ L. Giussani, *Waarom de Kerk*, Betsaida: 's-Hertogenbosch 2019, p. 37.

¹⁰⁸ L. Giussani, S. Alberto, J. Prades, *Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld*, op. cit., p. 38.

of excentrieks, maar juist op de eerder genoemde overeenstemming. Iets kan als uitzonderlijk gedefinieerd worden wanneer het op passende wijze overeenstemt met de oorspronkelijke verwachtingen van het hart, ook al is iemand zich er maar vaag van bewust. Maar waarom zou wat 'overeenstemt', 'uitzonderlijk' genoemd moeten worden? Omdat die overeenstemming met onze oorspronkelijke behoeften, die normaal zou moeten zijn, gewoonlijk niet gebeurt. Vandaag de dag kunnen we dat beter dan ooit begrijpen: we hebben alles, we hebben overal toegang toe, in alle opzichten, veel meer dan vroeger, onvergelijkelijk meer, zowel qua relaties als qua dingen en ervaringen, maar niets van dit alles is in staat ons helemaal te grijpen, ons de overeenstemming te laten ervaren waarnaar ons hart dorst heeft. Wanneer daarom, in een bepaalde ontmoeting, deze overeenstemming wel gebeurt, is dat iets uitzonderlijks. De aanwezigheid, het gezicht waardoor wij die overeenstemming ervaren, onderscheidt zich juist hierdoor van alle andere. En dan zeggen we: 'Dit is uitzonderlijk'.

Welnu, enkel Christus' gelijktijdigheid kan ons ontrukken aan het niets. Enkel Zijn aanwezigheid hier en nu kan passend antwoorden op het nihilisme, op de betekenisleegte: een aanwezigheid die we dus niet spiritualistisch, als een abstract 'ideaal', moeten opvatten, maar vleeselijk, historisch. Christus is geen idee, geen gedachte, maar een reële gebeurtenis die in mijn leven binnenbreekt: ik ontmoet 'iets waarin iets anders zit'¹⁰⁹ en dat heel mijn wezen magnetiseert: 'Jezus Christus, die mens van tweeduizend jaar geleden, verbergt zich, wordt aanwezig, onder het tentdoek, onder het aspect van een andere menselijkheid'.¹¹⁰

Een andere brief biedt ons hiervan een levend bewijs: 'Ik had nooit gedacht dat ik, bijna vijftig jaar oud, opnieuw geboren zou kunnen worden. Zevenenveertig jaar lang heb ik in de overtuiging geleefd dat Jezus Christus voor mijn geen onmisbaar 'ding' was. Al die jaren heb ik doelen nagestreefd die geen standhielden in de storm van de tijd: de universiteit, mijn baan, mijn gezin. Telkens wanneer ik bereikte wat ik me tot doel had gesteld, voelde ik me niet tevreden en ging ik weer op zoek naar nieuwe doelen. Terwijl de meeste anderen meenden dat ik een mooi leven had, had ik zelf het gevoel dat ik me voedde met iets dat mijn honger niet kon stillen. Dat alles heeft een diepe crisis bij me veroorzaakt. Ik voelde me nutteloos, en zelfs de relaties met mijn vrienden, collega's en dierbaren begonnen moeizaam te worden. Ik wilde alleen zijn. Op een dag ontmoette ik, via de school van mijn kinderen, iemand met *glinsterende ogen*. Ook hij had het op dat moment niet gemakkelijk, vanwege problemen op zijn werk, maar hij leek sereen, zelfverzekerd, in één woord, gelukkig. Ik wist niet waardoor hij zo kon zijn en ik wist evenmin dat hij van CL was. Er ontstond een sterke vriendschap, waardoor ik graag zijn gezelschap zocht. We zijn met onze gezinnen samen op vakantie gegaan en hij maakte me steeds nieuwsgieriger. Ik leerde zijn vrienden kennen die vervolgens ook mijn vrienden werden. Ik begon deel te nemen aan de gestes die de beweging voorstelt. Ik begon weer te bidden, naar de Mis te gaan, te biechten. Af en toe vroeg ik me af: 'Waarom doe je dit?' en gaf mezelf dan als antwoord: 'Omdat het daardoor beter met me gaat'. Zelfs nu nog ben ik verrast door deze vriendschap, die ontstaat uit de liefde voor Jezus Christus. Vroeger was alles wat ik met m'n vrienden deelde: het werk, de passie voor dezelfde sport, of het gemak. Deze drie jaar hebben me veranderd, verbeterd. Degenen die mij al langer kennen, mijn oude vrienden, mijn familie, mijn collega's hebben iets *anders* in mij opgemerkt. Misschien is het niet hetzelfde licht dat mijn vriend in zijn ogen heeft, maar ik geloof dat er ook in mijn ogen af en toe wel wat oplicht. Ik

¹⁰⁹ L. Giussani, *Il cammino al vero è un'esperienza [De weg naar het ware is een ervaring]*, Rizzoli, Milaan 2006, p. 142.

¹¹⁰ L. Giussani, 'Qualcosa che viene prima [Iets dat voorafgaat]', in: *Dalla fede il metodo [Uit het geloof, de methode]*, Nuovo Mondo: Milaan 1994, p. 39.

wil meer in contact staan met deze vrienden, om ‘elkaar eraan te herinneren dat Christus alles is’ – zoals don Giussani zei –, om ‘Degene die onder ons is’ te herkennen en om ‘elkaar te helpen te leven met dit bewustzijn, elkaar er net zolang aan te herinneren tot het een gewoonte wordt’.¹¹¹

Dit is de methode waarmee het geloof is doorgegeven en altijd doorgegeven kan worden: een onvoorzienbare ontmoeting die het verlangen opwekt en de persoon ertoe beweegt de belofte die ze met zich meebrengt te verifiëren door deel te nemen aan het leven van de christelijke gemeenschap. ‘De jonge Kerk [ontplooid] na de tijd van de apostelen nog maar weinig missionaire activiteit [...] en [had] geen eigen plan voor geloofsverkondiging bij de heidenen [...] – [en toch werd] de tijd van de jonge Kerk [...] een periode [...] waarin de zending heel succesvol was. De bekering van de antieke wereld tot het christendom was niet het gevolg van doelbewuste kerkelijke actie, maar vloeide voort uit het feit dat het geloof overtuigend zichtbaar was in het leven van christenen en in de gemeenschap van de Kerk. Ervaring nodigt uit tot ervaring – daarin bestond, naar de mens gesproken, de missionaire overtuigingskracht van de jonge Kerk. De gemeenschap van de Kerk was een levende uitnodiging om mee te doen, en binnen deze gemeenschap de waarheid te ontdekken die aanleiding gaf tot dit soort van leven. [...] Alleen de verwevenheid van een in zich consistente waarheid met een authentieke, daarop gebaseerde levenshouding laat het geloof oplichten als een evidentie voor het menselijk hart. Dat is de enige poort waarlangs de Heilige Geest de wereld kan binnenkomen’.¹¹²

Nihilisme/carnaliteit: dat zijn de termen die onze huidige situatie definiëren; en niet alleen vandaag, maar altijd, want het nihilisme waar we het over hebben is geen contingent fenomeen maar een permanente mogelijkheid voor de menselijke geest, ook al geeft elk tijdperk er zijn eigen naam aan. Op het nihilisme, dus op het niets dat ons belaagt en waaraan we altijd geneigd zijn toe te geven, kunnen pure woorden, regels en vormen van afleiding geen antwoord geven, omdat deze niet in staat zijn ons te magnetiseren, onze menselijkheid werkelijk te veroveren. Dat verklaart waarom paus Franciscus de nadruk legt op het gevaar het christendom te reduceren tot gnosticisme of pelagianisme.¹¹³ Op het nihilisme, op de betekenisleegte kan enkel een vlees antwoord geven, een blik, belichaamd in een zuster van tachtig jaar of in een vriend, gisteren evenals vandaag. ‘Alleen Christus neemt alles van mijn menselijkheid ter harte’.¹¹⁴ Of ik ervaar vandaag de aanwezigheid die alles van mijn menselijkheid ter harte neemt, of er is eigenlijk geen ontsnappen mogelijk, want noch woorden noch ethiek noch de afleidingsmanoeuvres waarover we beschikken kunnen die volheid teweegbrengen waar ik vanuit het diepste van mijn wezen op wacht.

Zonder deze ervaring van het ik dat gegrepen wordt, is er geen christendom; geen christendom als gebeurtenis, dus volgens zijn oorspronkelijke natuur, en dus kan de manier om mensen en dingen op te vatten en te behandelen niet veranderen, is er geen *metanoia* en geen ware genegenheid. ‘Om zich te laten herkennen is God het leven van de mens binnengegaan als mens, volgens een menselijke vorm, zodat het denken, het voorstellingsvermogen en de affectiviteit van de mens als het ware door Hem ‘geblokkeerd’, gemagnetiseerd zijn. De christelijke gebeurtenis heeft de vorm van een ‘ontmoeting’: een menselijke ontmoeting in de banale werkelijkheid van alledag’.¹¹⁵ Niets is begrijpelijker voor de mens,

¹¹¹ L. Giussani, *L'opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione [Het werk van de beweging. De Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding]*, San Paolo: Cinisello Balsamo 2011, p. 216.

¹¹² J. Ratzinger, *Oefeningen in geloof, hoop en liefde* (vert. M. ter Steeg), Lannoo: Tielt 2010, p. 43-44.

¹¹³ Vgl. Franciscus, Apostolische exhortatie *Evangelii gaudium*, 94.

¹¹⁴ L. Giussani, S. Alberto, J. Prades, *Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld*, op. cit., p. 10.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 36.

niets is gemakkelijker te begrijpen dan een gebeurtenis die de vorm heeft van een ontmoeting. Dan snappen we waarom paus Franciscus dikwijls die zin uit *Deus caritas est* herhaalt: ‘Ik zal niet moe worden de woorden van Benedictus XVI te herhalen die ons naar het middelpunt van het Evangelie voeren: ‘Aan het begin van het christen-zijn staat niet een ethische beslissing of hoogstaand idee, maar de ontmoeting met een gebeurtenis, met een Persoon, die ons leven een nieuwe horizon en daarmee de beslissende richting geeft’.¹¹⁶ Dat is de methode van God, de methode die God gekozen heeft om de mens – mij, jou, ieder van ons – te ontrukken aan het niets, aan de onmogelijkheid vervuld te worden, aan de verdenking dat alles in het niets zal verdwijnen, aan de melancholische teleurstelling over onszelf, aan het gemak waarmee we berusten en wanhopen. ‘Alles in ons leven, vandaag zoals in de tijd van Jezus, begint met een ontmoeting’.¹¹⁷

God is vlees geworden en woont onder ons: dit is het christendom; niet allereerst een doctrine, een moraal, maar Iemand die hier en nu aanwezig is. De rest – de leer, de moraal – komt daarna. ‘Datgene wat alles gemaakt heeft [dat wil zeggen God, de oorsprong, de bestemming, de zin van het leven] heeft zich geïdentificeerd met de broosheid van een vlees, identificeert zich [nog altijd] met de broosheid van een vlees, maakt zichzelf hoorbaar en tastbaar met de broosheid van een vlees’,¹¹⁸ het vlees van mensen zoals jij en ik; een broos vlees, vol beperkingen, dat echter gegrepen en veranderd is. Als het christendom ons gefascineerd heeft, als we ons met een bepaalde werkelijkheid verbonden hebben, dan is dat omdat we mensen gezien hebben die op een andere manier bezig waren met de dingen van iedereen, met een vreugde en een vrede – ook in lijden en moeite – die ook wij verlangden te hebben, met een gratuiteit en een positieve blik, ook in de moeilijkste en tegenstrijdigste omstandigheden, waar wij ‘jaloers’ op werden; personen die ‘gegrepen’, veranderd waren door de christelijke gebeurtenis – die ook voor hen de vorm van een ontmoeting gehad heeft –, getuigen van een nieuwheid van leven die de omgeving waarin zij zich bewegen op een menselijke manier verstoort. De oorsprong van die verstoring wordt goed beschreven door de Ambrosiaanse liturgie: ‘Ik zal mijn aanwezigheid evident maken in de vreugde van hun hart’.¹¹⁹

Als God dus in Jezus vlees geworden is, zo merkt Giussani op, dan ‘moet je in het vlees zijn om Jezus te kunnen begrijpen. Alleen een ervaring laat ons Jezus begrijpen. Als God, het Mysterie, vlees geworden is, geboren uit de schoot van een vrouw, kun je niets van dit Mysterie begrijpen als je niet uitgaat van materiële ervaringen. Als Hij om zich te laten begrijpen vlees geworden is, moet je beginnen bij het vlees’. En verder: ‘Als je het vlees weglaat, vernietig je de paradox: dit geloof interesseert dan niemand meer’,¹²⁰ het wordt een discours, abstract, ethiek, gebruiksaanwijzing, maar magnetiseert niet langer. Enkel een menselijke ervaring laat je Christus’ aanwezigheid ontdekken, laat je begrijpen wat jouw relatie met Hem is.

4. Om het ware te onderscheppen is oprechte aandacht voldoende

¹¹⁶ Franciscus, Apostolische exhortatie *Evangelii gaudium*, 7.

¹¹⁷ Franciscus, *Toespraak tot de beweging Gemeenschap en Bevrijding*, St.Pietersplein, 7 maart 2015.

¹¹⁸ L. Giussani, *La verità nasce dalla carne [De waarheid wordt geboren uit het vlees]*, Bur: Milaan 2019, p. 115.

¹¹⁹ ‘*Populus Sion, ecce Dominus veniet ad salvandas gentes: et auditam faciet Dominus gloriam laudis suae in laetitia cordis vestri*’ (Confactorium [Gebed bij het breken van het brood] van de 4e zondag van de Advent in de Ambrosiaanse ritus, in: *Messale Ambrosiano. Dall’arvento al Sabato Santo [Ambrosiaans Missaal. Van Advent tot Stille Zaterdag]*, Milaan 1942, p. 78).

¹²⁰ L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così [Kan men (werkelijk?!) zo leven]?*, Bur: Milaan 2011, p. 481, 207.

Christus' gelijktijdige aanwezigheid onderscheppen is gemakkelijk, want aanwezigheden die ons magnetiseren, die ons de eerder genoemde overeenstemming laten ervaren, zijn zeldzaam. Daarom is het gemakkelijk ze te onderscheppen: voor Petrus, Zaccheüs, de Samaritaanse en Maria Magdalena was het gemakkelijk. Gemakkelijk, maar niet vanzelfsprekend. Dat zag je al bij Jezus. Denken we maar aan het schandaal en de daaropvolgende afwijzing door degenen die Hem naar het huis van Zaccheüs zagen gaan.

Wat moeten Petrus, Zaccheüs, de Samaritaanse, Maria Magdalena en de anderen die Hem ontmoet hebben, gehad hebben, dat ze Zijn nieuwigheid, Zijn diversiteit, zijn uniekheid konden onderscheppen? Een oprechte aandacht, een breed open blik. Want 'de uiteindelijke waarheid is als het vinden van iets moois op je weg: je ziet en en je herkent het, als je aandachtig bent. Het probleem is dus deze aandacht'.¹²¹ Dit ligt binnen ieders bereik en dat is bevrijdend, want het ontkracht een steeds terugkerend bezwaar dat eigenlijk een gebrek aan engagement met de werkelijkheid van het leven verhuult. 'Ik kan het niet, ik ben niet intelligent genoeg, mij ontbreken de middelen om het te begrijpen'. Om het te kunnen onderscheppen is aandacht voldoende.

Natuurlijk is het nooit gemakkelijk aandachtig te zijn, zoals Simone Weil schrijft: 'Iets in onze ziel biedt sterker weerstand aan de echte aandacht dan het vlees zich verzet tegen de vermoeienis. [...] De aandacht bestaat in het opschorten van het denken, het beschikbaar laten zijn van het denken, leeg en open voor de dingen'.¹²² Maar om je denken open te stellen voor het object, om je niet op te sluiten in je eigen maat, om een 'ruime openheid [te hebben] voor de totaliteit van de betrokken factoren',¹²³ heb je een sprankje genegeheid voor jezelf nodig, een minimum aan belangstelling voor de bestemming van je bestaan; dit sprankje, al bevindt het zich op de bodem van onze geest, staat ons toe ons te laten beminnen, te 'reageren' op een aanwezigheid die ons wezen bevestigt en er aandacht voor te hebben.

Petrus, Zaccheüs, de Samaritaanse en Maria Magdalena hadden hun menselijkheid niet het zwijgen opgelegd: in hun blik zat een dorst, een rusteloze, zelfs pijnlijke verwachting, die de aanwezigheid van die Mens had opgeroepen, deed resoneren, door ze te omhelzen, door ermee overeen te stemmen.

Zeker werd die breed open blik in hen opgewekt en bevorderd door de uitzonderlijke aanwezigheid van Jezus, maar zij moesten met die aansporing, met die opwekking meegaan, er gebeurde in hen niets magisch of mechanisch (iets wat op magische of mechanische manier zou gebeuren, zou de mens vreemd blijven). Om aanwezigheden die nieuwigheid van leven brengen op te merken, om ze te onderscheppen, is er dus aandacht nodig, een affectief geëngageerde rede, een levendige menselijkheid. Er kan geen aandacht zijn, geen openheid van de rede, zonder affectieve trilling, zonder interesse. Een aandachtige blik is altijd een belangstellende blik. 'Als een bepaalde zaak mij niet interesseert, dan bekijk ik haar ook niet: als ik haar niet bekijk, kan ik haar ook niet kennen. Om haar te leren kennen, moet ik er aandacht aan geven, er attent voor zijn. Volgens de Latijnse stam betekent attent zijn: 'streven naar'. Als iets mij interesseert, mij raakt, zal ik ernaar streven het te kennen'.¹²⁴

¹²¹ L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, op. cit., p. 65.

¹²² S. Weil, *Wachten op God* (vert. R. Hensen), Bijleveld: Utrecht 2019³, p. 78-79.

¹²³ L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, op. cit., p. 208. De auteur merkt op: 'Hoe dan ook, een opvoeding van de vrijheid tot aandacht – dat wil zeggen tot ruime openheid voor de totaliteit van de betrokken factoren – en een opvoeding tot aanvaarding – dat wil zeggen tot de bewuste omhelzing van wat zich voor onze ogen aandient – is de fundamentele kwestie voor een menselijke weg'. Hij poneert dus ook het essentiële probleem van een *opvoeding* van de vrijheid tot aandacht.

¹²⁴ *Ibid.*, p. 58.

5. Een erkenning die geloof heet

Deze aandacht is dus het begin van de erkenning van de natuur van wat we voor ons hebben. Want wanneer we de aanwezigheid van een andere menselijkheid onderscheppen – wanneer en waar deze gebeurt – kunnen we een vraag over de aard van wat we zien maar moeilijk onderdrukken. Tegenover Jezus' aanwezigheid kwam in de personen die Hem hoorden spreken en zagen handelen, de vraag op: 'Wie is Hij?' Een vreemde vraag. Het was Zijn onherleidbare diversiteit die haar opwekte. 'Ze weten waar hij vandaag komt, ze kennen zijn moeder en zijn familieleden, ze weten alles van hem, maar de kracht die die man laat zien is zo onevenredig, hij is zo groot en zo anders in zijn persoonlijkheid, dat ook de vraag een andere betekenis krijgt: wie is hij toch?'¹²⁵

Dezelfde vraag komt vandaag de dag in ons op tegenover de aanwezigheid van personen tegen wie we aangelopen zijn, die we hebben leren kennen en met wie we zijn begonnen om te gaan, met wie we vrienden geworden zijn: 'Wie ben jij, waarom ben jij zo?' De vraag komt op vanwege de uitzonderlijkheid van hun aanwezigheid, een uitzonderlijkheid die in onze ervaring evident wordt. Zó deelt het christendom zich mee, toen en nu. De zojuist aangehaalde brief van onze vijftigjarige vriend drukte dat goed uit. Het opkomen van dezelfde vraag laat zien dat het gaat om hetzelfde 'exorbitante probleem' als dat waarvoor degenen die met Jezus te maken kregen zich geplaatst zagen. Zoals paus Franciscus opmerkt: 'Het getuigenis wekt bewondering op en de bewondering wekt vragen op bij wie het ziet. Men begint zich af te vragen: waarom is die persoon zo? Waar heeft hij die gave van hoop vandaan en hoe kan hij de anderen zo liefdevol behandelen?'¹²⁶

Kijkt iedereen naar je met dezelfde tederheid? Kijkt iedereen naar je met dezelfde gratuititeit? Kijkt iedereen naar je met dezelfde passie voor je bestemming? Maakt het allemaal niet uit? Daarom kun je, wanneer je je tegenover een diversiteit zonder weerga bevindt – zoals de schrijver Mencarelli zich tegenover de zuster bevond – niet anders dan vragen: 'Wie is hij toch?' Hier, bij deze weerslag vol verbazing, die een niet te onderdrukken vraag laat opkomen, begint die weg van kennis, van erkenning, die geloof heet.

Laten we kijken hoe deze zich ontvouwt in de eersten die Jezus ontmoet hebben. Proberen we ons te vereenzelvigen met een van de vele scènes uit het Evangelie, om ons te meten met de kendynamiek die uit het verhaal naar boven komt. Jezus gaat met zijn leerlingen naar de streek van Caesarea. Onderweg houdt hij op zeker moment halt en vraagt hun: 'Wie zeggen de mensen dat ik ben?' Een beetje verrast, proberen ze enkele antwoorden: 'Sommigen zeggen Johannes de Doper, anderen Elia, weer anderen Jeremia of één van de profeten'. Dan wordt de vraag direct en persoonlijk: 'Maar jullie, wie zeggen jullie dat ik ben?' De eerste die antwoord geeft is Petrus, met zijn impulsieve manier van reageren: 'U bent de Christus, de Zoon van de levende God'.¹²⁷ Hoe heeft hij die woorden kunnen uitspreken? Petrus zegt niet iets wat hij zelf bedacht heeft, waar hij zelf opgekomen is met het bevattingsvermogen van zijn eigen rede; hij herhaalt wat hij Jezus zelf had horen zeggen. Het is niet zijn uitdrukking, zijn vondst. Waarom zegt hij het na? Waarom is het volkomen redelijk om het na te zeggen, ook al kende hij er niet de volledige betekenis van? Vanwege de zekerheid die Petrus over die man bereikt had, vanwege zijn ervaring in de relatie met Hem, die voor hem evident had gemaakt dat 'als ik deze mens niet kan vertrouwen, ik ook mezelf niet kan vertrouwen!'

6. Vrijheid en vertrouwen

¹²⁵ 'Cristo la compagnia di Dio all'uomo [Christus, Gods gezelschap voor de mens]', Paasposter 1982 van Gemeenschap en Bevrijding.

¹²⁶ Franciscus, *Senza di Lui non possiamo far nulla* [Los van Hem kunnen wij niets], LEV: Vaticaanstad 2019, p. 37.

¹²⁷ Vgl. Mt 16,13-19.

Waarom kon – moest – Petrus Jezus wel vertrouwen ('als we deze mens niet kunnen geloven, kunnen we ook onze eigen ogen niet vertrouwen')? Allereerst moet worden benadrukt dat we over iemand des te zekerder kunnen worden naarmate we meer aandacht hebben voor zijn leven. Wie kon begrijpen dat Jezus vertrouwd moest worden? De mensen die hem gevolgd hadden en met hem omgingen, niet de massa's die zich wel kwamen laten genezen maar zich niet met hun leven engageerden. Enkel door samen te leven, door het leven te delen kun je de noodzakelijke tekens verzamelen om zeker te worden over iemand, om zo in alle redelijkheid te kunnen zeggen: 'Hem kan ik vertrouwen'.

Maar het verstaan en interpreteren van tekens vergt vrijheid. Tekens leggen de conclusie waar ze toe leiden, niet *op*. 'De vrijheid wordt uitgespeeld in die spelomgeving die 'teken' heet. [...] Het teken [is] een gebeurtenis [...] die *geïnterpreteerd* moet worden'.¹²⁸ Daarom hadden de mensen zelfs van de persoon van Jezus een veelheid aan interpretaties. Tegenover tekens komt de vrijheid naar boven.¹²⁹

Voor velen vormt de aanwezigheid van de vrijheid een bezwaar, wordt ze gezien als iets dat het leven bemoeilijkt of de waarheid van de bereikte conclusie verzwakt.

In een poging om een jonge vriend van me duidelijk te maken dat we niet alleen niet om onze vrijheid heen kunnen, maar dat het iets goeds voor ons is, heb ik hem een voorbeeld gegeven. 'Stel je voor', zei ik hem, 'dat je, nadat je enkele jaren met je vriendin bent omgegaan en aan veel tekens gezien hebt wat jullie voor elkaar betekenen, besluit om haar expliciet te vragen: 'Wil je met me trouwen?' Zou je dat dan spannend vinden?' Hij antwoordt: 'Ik denk het zeker'. 'Hoezo dan', vraag ik hem dan, 'als voor jou toch alles al duidelijk zou zijn?' 'Omdat ze ook nee kan zeggen', zegt hij meteen. 'Dus jij zou het spannend vinden omdat je niet weet of al die tekens voor jouw vriendin genoeg zijn om ja tegen je te zeggen, omdat je blootgesteld bent aan 'haar' interpretatie van de tekens, dat wil zeggen aan haar vrijheid. Klopt dat?' 'Ja', bevestigt hij. Toen vroeg ik hem: 'Zou je er de voorkeur aan geven dat alles mechanisch, automatisch zou gaan, zodat je niet het risico van haar vrijheid zou hoeven te lopen, de spanning je bespaard zou blijven, of zou je liever hebben dat zij je, nadat jij het risico genomen hebt, in vrijheid ja zou zeggen?' En hij: 'Zonder twijfel zou ik het liever hebben dat ze me in vrijheid ja zou zeggen'. Toen merkte ik op: 'En denk je soms dat God minder smaak heeft dan jij? Ook God geeft de voorkeur aan iemand die in vrijheid 'ja' tegen Hem zegt'. Paus Franciscus heeft dat onlangs nog onderstreept: 'Hoe werkt Jezus? [...] Hij respecteert ons, Hij respecteert de situatie waar wij ons in bevinden, Hij 'pusht' ons niet. [...] De Heer versnelt het tempo niet, Hij loopt altijd in ons tempo, [...] Hij wacht tot wij de eerste stap zetten'.¹³⁰ Dat betekent niet dat Hij ons geen tekens geeft – Hij geeft ons alle tekens die we nodig hebben – maar dat wij tegenover de tekens vrij blijven. God heeft ons vrij geschapen en heeft zich in zekere zin onderworpen aan de beslissing van onze vrijheid, want berusting, zonder de bewuste uitoefening van onze vrijheid, kan niet tippen aan een in vrijheid uitgesproken ja. Ik concludeerde: 'Als haar 'ja' niet de vrucht zou zijn van haar vrijheid, zou het jouw hart ook niet kunnen laten barsten van vreugde'.

Wat is het belangrijk te beseffen dat onze vrijheid geen zinloze complicatie is, maar een geschenk!

Onze vrijheid speelt dus een rol in die interpretatie van de tekens die ons de redelijke zekerheid laat bereiken dat ik iemand kan vertrouwen. Het is vanwege dat vertrouwen dat Petrus zich de woorden eigen maakte die hij Jezus had horen zeggen. Geloof is dus geen sprong in het diepe, geen daad zonder passende redenen. 'Het geloof is als waar erkennen wat een historische Aanwezigheid over zichzelf zegt'. 'Een

¹²⁸ L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, op. cit., p. 203.

¹²⁹ Over de vrijheid in de geloofsact, vgl. DS 3035.

¹³⁰ Franciscus, *Preek in Santa Marta*, 26 april 2020.

Mens [heeft] iets over zichzelf gezegd [...] wat anderen als waar aanvaard hebben en wat nu, vanwege de uitzonderlijke wijze waarop dat Feit ook mij nog bereikt, ook door mij aanvaard wordt. Jezus is een mens die gezegd heeft: 'Ik ben de weg, de waarheid, het leven'. [...] Zo aandachtig te zijn voor wat die mens deed en zei, dat je uiteindelijk zei: 'Ik geloof Hem', je te hechten aan Zijn aanwezigheid en als waar te bevestigen wat Hij zei, dat is het geloof. Het geloof is een handeling van de rede die bewogen is door de uitzonderlijkheid van een Aanwezigheid die de mens ertoe brengt te zeggen: 'Hij die spreekt is waarachtig, Hij zegt geen leugens, ik aanvaard wat Hij zegt'.¹³¹ Zoals de Catechismus zegt: *'geloven' houdt dus een dubbele verwijzing in: naar de persoon en naar de waarheid; naar de waarheid door het vertrouwen in de persoon die haar verkondigt*.¹³²

Het geloof is de erkenning van 'iets' – de aanwezigheid van het goddelijke in het menselijke – dat het bevattingsvermogen van de rede te boven gaat, dat de rede uit zichzelf niet zou kunnen definiëren; en toch is het een volkomen redelijke erkenning, omdat ze verklaart wat ik voor ogen heb, wat ik ervaar. Von Balthasar spreekt over het 'in elkaar grijpen van het geloof en de ervaren vervulling'.¹³³

'De oprechtheid hebben om een dergelijke Aanwezigheid te herkennen, de eenvoud om ze te aanvaarden, en de genegenheid om zich eraan te hechten, dat is het geloof. Oprechtheid en eenvoud zijn analoge woorden. 'Eenvoudig' zijn betekent naar iets kijken zonder er vreemde, van buiten ontleende factoren bij te halen. [...] Je moet naar het feit, naar de gebeurtenis kijken met eenvoud, dat wil zeggen je moet kijken naar de gebeurtenis voor wat ze zegt, voor wat ze meedeelt aan de rede, aan het hart, zonder er, om het te evalueren, externe factoren, die er niets mee te maken hebben, bij te halen'.¹³⁴ Eenvoud, zou men kunnen zeggen, betekent de rede onderwerpen aan de ervaring, zonder er van buiten iets bij te halen. De manier waarop don Giussani hier in 1998 op het St.Pietersplein over sprak, in de aanwezigheid van de paus, blijft gegrift staan in ons geheugen: 'Het was een eenvoud van hart die mij Christus liet aanvoelen en herkennen als uitzonderlijk, met die onmiddellijke zekerheid die optreedt bij de onaantastbare en onverwoestbare evidentie van factoren en momenten van de werkelijkheid die, wanneer ze eenmaal de horizon van onze persoon zijn binnengegaan, ons raken tot in het hart'.¹³⁵

¹³¹ L. Giussani, S. Alberto, J. Prades, *Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld*, op. cit., p. 35-36.

¹³² *Catechismus van de Katholieke Kerk*, 177.

¹³³ H.U. von Balthasar, *Herrlichkeit. Eine theologische Ästhetik*, dl. 1, op. cit., p. 125.

¹³⁴ L. Giussani, S. Alberto, J. Prades, *Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld*, op. cit., p. 41-42.

¹³⁵ *Ibid.*, p. 10.